

Vetít a képzelet

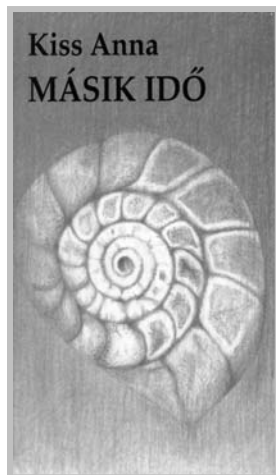
KISS ANNA: VILÁGOK

Origót föltáró, elődkutatással bíbelő, magyarázatokkal foglalkozó kritikusok közös óhaját fejezte ki *Kulcsár Szabó Ernő* a Tiszatáj 1980-as májusi számában, amikor Kiss Anna *Világok* című kötetét elemző közleményét azzal indítja, mi lenne ha – ha a költőnek volna fogalmilag kifejtett költészetana. Legalább annyicska, teszem hozzá én, amennyivel Weöres Sándor segítette az értelmezőket okos kalauzként használható poétikai nézet-összegezéseiben.

A kilencedik tomusza után a tizedik *Másik idővel* jelentkező, rendíthetetlenül

saját útján járó lírikus most némi támpontot ad interpretátorainak. Nem véletlen ugyanis, hogy válogatásába épp azokat a (teljességgel szét nem választható) műfajait emelte be mutatványnak, melyeket ezidő szerint a legalkalmasabbnak tart arra, hogy művét reprezentálják. Az áttekintésnek és összegzésnek szánt kigyújtás, ami – nem is meglepően – a szerény *válogatott írások* alcímet nyerte, megintcsak enyhé intés az őt makacsul kategorizálni igyekvőknek, hisz vegyes tanulmányok, sőt cikkmustrák szoktak ilyen *understatement* megjelöléssel a nyilvánosság elé kerülni.

Az a hangsúlyos fülszövegbéli közbevetése pedig, amely úgy szól, hogy „válogathattam volna máshogy is” újfent bizonytalanná teheti azokat, kik az öntörvényű életmű esztétikai határait, kritériumait végre valahára stabilan szeretnék kijelölni. Mivel jómagam – 1978-as ÉS-beli, majd 1986-os, a Magyar Nemzetben publikált próbálkozásaimban – tartózkodtam költői munkáinak széptani élvezetboncolásaitól, ezekután is törekednék meg-

Kortárs Kiadó
Budapest, 1999
321 oldal, 1148,- Ft

őrizni azt a meggyőződésemet, hogy az igazi tehetség, az ihletett eredetiség jelentkezését mindenekelőtt egyszerűen el kell fogadni, türelmesen be kell vallani. Ha ismételten írunk róla, elsősorban a befogadó(k)ra tett minőségi hatásból kiindulva érdemes őt interpretálni, nemkülönben tárgyilagosan, hitelesen *méltatni*. A tetszésről van tehát szó, mint mindig az elit irodalomnál, egyszersmind a bemutatással együttes közelebb-hozás kritikus kötelmérő, amit alátámaszthat a tapintatos, nem kotnyeles vagy okoskodó természetű (az adott mű üzenetét nem leszűkítő) ítésviselkedés, ha csínján bánik a fogalmi bonyodalmakkal, bár ezekre hivataltól hivatkozik.

Kiss Anna első rostájában viszonylag kevés szorosan vett vers akadt fönn: ezek a kiadvány első, *Kozmikus falvédő* titulust kapott ciklusában, illetve a befejező *Attúnésekben* csoportosultak. Kivéve azokat a bagatellnek nevezhető, haiku-srófra járó betéteket, melyeket létrehozójuk beleszórt az *alvadtvér színe* hollandiai kalandozásaiba. Ez a kompozíció egyébként azért nem a leggyümölcsözőbb vállalkozása, mert gyógyíthatatlanul magán viseli az utólagos illesztés nyomait.

Az *egészében* elragadó záróciklus egyes darabjainak látszólagos kimunkálatlansága, odavetettsége viszont egyáltalán nem tűnik fel. Csak sokadik olvasásukra vesszük észre, hogy nem mindenikük végére tellett azokból a végtelenre nyíló, szemléletes slusszpoénokból (például: „minden zsebem teli székkal”, „baljós gyümölcs sír benne édeset”) amelyek más helyeken annyira bensőségessé sűrítik a költő ellegésekben, kihagyásokban bő dikcióját.

Itt kell megemlítenem, hogy jellegzetesen filmszerű látására (vagyis a mi oldalunkról: láttató képességére) ebben a verscsohrában található a legtöbb közvetlen utalás. Az *Attúnések* még közelebb *gőrcsövezésekor* aztán kiderül: voltaképp egy picit túlváriált, elégia-törredékekből össze-

állított poétikus installációba csöppenünk bele. Ennek (szokvány installációnál megvalósíthatatlan) dinamikáját pontosan az a lassúbb filmklipekre emlékeztető odavissza áramoltatás adja ki, ami – ha botcsinálta pszichiáterként minden áron tetten akarjuk érni a kreatív elmeműködést, – erősen rokon a kissannai észjárással, s az ebből következő, a kontextust merész vágásokkal létesítő írásbeli önkifejezéssel.

A gyűjtemény versválogatása és egyik drámája kissé gyöngítette bizalmamat költőnk víg kedélyének ronthatatlanságában. A létezéshez ízelt, attól elválaszthatatlan szűnés eddig is szervesen hozzátartozott teremtettt művilágához. De nekem (nyilván szemellenzösségem miatt) úgy tűnt fel, sem a lírikusban sem az alkotásait egyre inkább benépesítő figurákban, szereplő személyekben fel se merült, hogy másvilágon-járatosságuktól szomorúnak kell lenniük, kötelező lenne elveszíteniük vidorságukat, vonzó nemtörődömségüket, ahogy esik-úgy-puffan thanatológiájukat. A létbevetettség feletti rosszérzés mára mintha beszüremlett volna a sötétebb szférákból felszínre lükkenő, „előforgó” költői szókincsbe. Ráadásul kikényszerít olyan felütéseket, kommentárokat, mint „semmi nem éli túl a felhők nagy futását”, „halálos vázlatfüzet”, „dől a korlát s az ég is vele.” (*A víz és a Horizontok* füzerből.)

A Balassi Bálint halála körüli történelmi időben játszódó, csoportvonulásokkal tetézett drámának (*Basarózsáke*) sem kevésbé bakacsni a horizontja, tizenhatodik századian siralmas – panaszos a hangvétele. Noha benne is föllép a rettenthetlen népi véleményképviselő, a segítő bába, kinek előképei korábban gangosan hordozták magától értetődő optimizmusukat, ezekben a beckettli felrakású (*Páskándi Géza* rámondaná, abszurdoid) jelenetekben kevésbé tud vigaszt nyújtani, mint elődei más monológokban, farce-kísérletekben. A darab végén, amikor a

támadó törökök elől menekülni kényszerül a maszülettett – jövőt jelképező – Ballasi fattyúval, bízó szavait meghazudtolja tehetetlen szánakozása, artikulálatlan jajgatása. Nem tudom elúzni azt a benyomást, hogy Kiss Anna irigylésreméltó derűje, bármi rémségre fittyet hányó (*Az éjszaka csodái Weöres Sándorára hajazó*) humora attól keseredik meg, hogy időtlen epizódjaiba csak-csak beömlött a történelmi idő s már az, hogy tudomásul vette, eltöltötte lappangó félelemérzéssel. Ez az *Unbehagen* nem engedi folytatnia tündéredőivel és ördöngöseivel a maga csodás ügyködéseit.

Több mint húsz éve nagy boldogan a tettvágytól duzzadó, shakespeare-i mesteremberekhez mértem e szeretetteljes iróniával kitalált, cselekménymániás bumfordiakat s okkal-joggal szembeállítottam őket a Beckett-féle „kíncirkuszolókkal.” A kín, a gyász, a pusztulás, a romlás mára ebben az óhatatlanul historizálódó rezervátumban is, íme, megjelent. Még az sem kizárt, hogy a tradícióból kivont dévajok, hetvenkedők felhőtlenül tiszta gyönyörűség-orgiái után (akár nemzeti) tragédiák jöhetnek...

Kárpótlásul kínálkozik az a tény, hogy a makulátlan derűkorszak művészi termékei – átvéve az 1986-os *Az idő* című kötetből – majdnem hiánytalanul felsorakoznak. Ugyanazt a zűrös békét, „józanul illuminált” rakoncátlanságot árasztják magukból, ami a negyed század előtti társadalmi viszonyok között üdítő oázisként hívogatta a megfáradtakat. Közülük hiányolom egyik prózai kedvencemet, a *Nepomukot*, benne Amália világraszóló rendtelenségével, s a makarenkói seggberugást gyakorló Teremtővel, (*Jean Effel* imádtá volna) valamint a kombinéját szivárványra aggató Regina-lánnyal.

Nem lehetett mellőzni ellenben a szemelvényekből *A macskaprémkalapos hölgyet*. A monodráma azért fontos, mert szerzője nyilvánvalóan előadásra szánta.

Ezzel a gesztusával szabadjára engedte – a könyvbezártságot amúgyis régóta fesszegető – személyes kifejeznivalóit. Jelentősége attól is nő, hogy visszafelé rávilágít: ezután rosszul tapogatóznak azok, akik az archaizáló versekből spekulálva arra következtettek, költőnk a személytelenséghez mindvégig ragaszkodni fog. Tagadhatatlan alteregója ehelyett leplezetlenül fölmutatja magát, mint az evidenciák barátját, a természeti reáliák értékelőjét, megbotránkoztatások szelíd kihívóját, halálmegevető, boszorkányos szerelem-tudását, az emberi nagyságot kapásból fölismerő biztonságát. Szerepnek sem utolsó, szenzációsan színészkihívó ez a nagyformátumú, tükörlakó személyiség.

Eredeti megjelenésekor nem olvastam a párdarabként egybetartozó *Kuporgót* meg a *Borzát*. Az alapkonfliktust mindkettőben az képezi, hogy az udvari bohócot tartó Borza úr alighanem rosszul nősült. Felesége örök ártalmas, ráadásul úgy várná el a maga üdvösségét, hogy bazsarózsa nőjön ki az alféléből. A néphiedelmi allúziók elegáns munkára fogása, valamint az ingerkedő nyelvi fordulatok tökéletes alkalmazása kellemetlenül élvezetessé teszi ezt a röhejes szomorújátékot is, bár néha bosszant az információszegénysége. Tanulsága sem talánymentes.

Az ugye világos, hogy a csörgősipkás odamondogatást elfojtó s ettől társtalanul maradt zsarnok nem érdemli meg, hogy folytatása, utódja legyen. A magasabb jelképesség, a rejtett célzás a bezáputt történelmi korszakok folytathatatlanságára, képviselői terméketlenségére azonban valahogy nem domborodik ki belőle. Még az sem lehetetlen, hogy a briliánsan kidolgozott részletek eltakarják a tisztázatlan műegész kifejtetlen mondanivalóját. Sokoldalú helyzetfölmérésül, rétegomlasztó zsánerképnek, kivetített belső beszédként persze bravúrosak ezek a sértődötten szenvelgő ágalók s az ó kancsalul hízelgő álnok ravaszkodásaik.

Csalóka lényegük szinte keleties. Igazolják Kiss Annának azt a rövid vallomását, miszerint ő bizony a kultúrák közös mélyén keresi az egyetemes embert, s találja a megeleveníthető, korszerűvé személyesíthető, évezredekén átvonuló magatartástípusokat (ahogy Kulcsár Szabó Ernő meghatározza).

Hogy hová vezet az eddigiek ismeretében az író útja, az mindig dédelgetett zárókérdése a kritikushadnak. A költő egyik alapos, bár nem kifejezetten elnéző, türelmetlen ismerője Szilágyi Márton a drámai műforma szorgalmazásában látta követendő gyakorlatát és igaza lett. Az én

jövőbe-tekintésem nem kockáztatja a tippadást. (A művészet csak Tandorinál lóverseny.)

Csupán kívánságomat adnám közre, amikor regényt szeretnék olvasni mindazokról és másokról, kik hajdan-létezésükkel elősegítették e pokollal aláaknázott sublótos tündérvilágnak lakhatóvá tételét Kiss Anna és állhatatos (*Lewis Carroll*ban is járatos!) hívei számára.

Izslai Zoltán